

Simbolični interakcionizem v induktologiji

Janez Pečar*

Maske so obrazi brez krink (iz črnske mitologije, Iskrica, Delo 27/2-1987, s. 20)

Iz kriminalne kazuistike poznamo nešteto primerov, v katerih se dinamični cikel socialnih interakcij med nosilci posameznih vlog konča nadejano in spremeni svoj razvoj, ki ga glavni akter sploh ni predvidel. Že pri raziskavi »Uboji na Slovenskem«, ki je bila opravljena na Inštitutu za kriminologijo v Ljubljani, se je pokazalo, da je včasih na koncu postal storilec tisti, ki bi moral biti ubit, in narobe, umorjeni je postal tisti, ki je ves čas drugemu namenjal to usodo.

V vsakdanjem življenju in tudi v kriminalu ni drugače, pa se neredko dogaja, da smo ljudje v medsebojnem vplivanju postali igrača, sredstvo, orodje ali objekt manipulacije drugih. V sklopu vseh simbolov in pomenov, ki jih s seboj prinašajo medčloveške interakcije in socialne vloge pa smo sploh v položajih, ko se vanje namerno ali slučajno vpletajo »tretje osebe«, ki smo jih imenovali vpleteni ali induktorji. Z njimi se pojav pogosto začne ali konča kolikor nimajo vlog pospeševalcev v sredini viktimološkega ciklusa ali kriminodinamike.

Vpleteni se tudi v kriminalu kot sicer v življenju nasploh odtegujejo pozornosti in ostajajo v ozadju, prezrti, neupoštevani in njihovi prispevki največkrat neovrednoteni. Njihova prikritost je tolikšna, da jih niti etiološka prizadevanja ne omenjajo, ne v kriminologiji, ne v viktimologiji, čeprav je storilec kratkomalo včasih sredstvo drugih za doseganje njihovih ciljev, ali žrtev posledica njihovih interesov. Zato bi lahko rekli, da marsikdaj brez vpletenosti ne bi bilo ne storilcev in ne žrtev in tudi do kaznivega dejanja ne bi prišlo, če se v odnose prav določenih ljudi ne bi vpletali drugi — induktorji. Viktimodinamični in sploh kriminogenetični proces se z njimi sploh prične in ga ne bi bilo, če bi tretje osebe — induktorji v konkretni »odnosnosti« med ljudmi ne bili udeleženi s svojimi prispevki. Zato menimo, da je marsikdaj in pri marsikaterem kriminalnem paru njihova vloga ključna, ker so oblikovali tako kriminogena kot viktimogena stanja, odvisno ali nanje gledamo s stališča storilca kaznivega dejanja ali z vidika žrtev. Nenazadnje je njihova posebnost

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo, pri Pravni fakulteti UEK v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

tudi v tem, da so jih prezrle tako viktimologija kot kriminologija in njune teorije, le kazensko pravo jih omenja kot napeljevalce, pomagače in organizatorje, toda le po njihovih vidnih manifestacijah udeležbe, medtem ko jih po njihovih psihičnih prispevkih in drugih prikritih možnostih vplivanja na druge v deviantnih socialnih vlogah tudi kazensko pravo navadno ne prizadeva.

Kolikor jim lahko pripisujemo pomen za nastanek pojava tako z etioloških kakor organizacijskih in funkcionalnih zornih kotov v smislu vplivanja na druge, jim gre priznati, da so prav tako vplivali na internalizacijo deviantne samopodobe drugih, kajti sicer do posledice najbrž sploh ne bi prišlo, drugi — storilci so se socializirali z deviantno vlogo, ki so jim jo namenili »tretji«. Storitve kaznivega dejanja se zato pojavlja kot »feed back« proces, ki so ga režirali. Od tod morebiti vprašanje, kakšni ljudje sploh postajajo vpleteni ali induktorji. Nič drugačni kot v vsakdanjem življenju. Le da so z njihovimi morebitnimi, več kot enakopravnimi intervencijami v kriminalnem paru privedli do kaznive posledice, pri katerih so si drugi v simboličnem interakcionizmu bolj ali manj zavestno »prisvojili njihove oblike in načine interakcij s soljudmi in z okoljem«.¹

To lahko tudi pomeni, da so v socialnopsihološkem in sociološkem smislu manipulirali z določenimi simboli, ki jih v ustrezni teoriji imenujejo simbolični interakcionizem. Po njem posameznik gradi svojo osebno strukturo, s tem da aktivno učinkuje na druge ljudi, na predmete okrog sebe in na samega sebe.²

Izhodišča simboličnega interakcionizma so se nam zato zdela primerna za uporabo pri pojasnjevanju induktoloških razsežnosti, kot nekakšnih dodatnih spoznanj delovanja kriminalnega para, ki z njimi, to je z induktorji, ni več samo to. S simboličnim interakcionizmom se morda odpira tudi več možnosti razumeti funkcioniranje vlog v kazenski trojici, nenazadnje tudi v pogledu identifikacije in diferenciacije.

1. Človeška odnosnost — relacionizem

Iz socialne psihologije vemo, da se človeški odnosi razvijajo v razmerjih ljudi med seboj, Posameznik je pod neprestanim vplivom drugih. V razmerjih z drugimi se, kot pravimo, so-

¹ Ule M.: Od krize psihologije ..., s. 40.

² Prav tam, s. 162.

cializira in socializacija ni drugega kot prilagajanje okolju, v katerem posameznik živi in deluje. Iz tega okolja izhajajo tudi konflikti, kadar se posameznik s svojim vedenjem in ravnanjem ne sklada s pričakovanimi zahtevami sožitja med ljudmi. Le-te so neprestano odvisne od posameznih skupin in s tem v zvezi lahko tudi različne, glede na to, da so nekatere bolj zahtevne od drugih.

Od tod seveda domneva, da je vedenje predvsem posledica razmerij drugih do posameznika. Zato je človeško vedenje, zlasti pa značilno vedenje, v bistvu morebitno sprejemanje recipročnega odnosa med določenim organizmom in njegovim okoljem.³ Za človeka je pomembno, da je sposoben uživljati se v druge ljudi in da se izmika popolnemu podružbljanju in s tem seveda tudi nadzorstvu. Saj je »socializacija« v bistvu neprestana kontrolizacija. To pa pomeni, da vplivi družbene kontrole tako delujejo na posameznika, da mora upoštevati zahteve okolja v katerem je, sicer ga okolje kolikor ga ne uspeva prilagajati, izločuje ali njegovo vedenje vsaj sankcionira.

Posameznikovo sprejemanje drugih z njihovimi posebnostmi in splošnimi oblikami vedenja in ravnanja z normami in vrednotami vred je v bistvu ponotranjanje (interiorizacija) vsega tistega, kar mu v razmerju z njimi omogoča vključevanje v skupine in zaradi česar ga le-te sprejemajo, ker menijo, da ne bi bilo prav, da bi bil zunaj njih, še posebej, če so njihovi interesi skupni in sredstva za njihovo doseganje kolikor toliko identična. Gre torej za pomembne socialnopsihološke procese, s katerimi se tako posameznik kot drugi v skupini, oziroma ljudje med seboj prilagajajo drug drugemu in se oblikujejo z ustreznimi komunikacijami, ki potekajo med njimi.

»Človek oblikuje odnos do sebe na podlagi vseh oblik svojih odnosov do družbene in naravne realnosti. Odnos do sebe, zavest o sebi je namreč središčna točka doživljanja odnosov do realnosti. Razvijanje odnosov do sebe pa je temeljni proces v razvoju osebnosti.«⁴ Oblike razmerij imenujemo **odnosne, ker gre za odnose posameznika do sebe in drugih**. Kolikor bolj so zavestni, toliko več možnosti je za njihovo spreminjanje in prilagajanje. Kolikor manj so to, toliko bolj so impulzivni, nekontrolirani in nagonski. Celokupnost odnosnih oblik pa je

vzorec, s katerim posameznik določa svoja razmerja z drugimi in pomeni »neko notranjo družbeno odnosno strukturo osebnosti, ki je v interakciji s posameznikovimi zunanjimi odnosi«.⁵

Podobna spoznanja o odnosnosti oziroma relacionizmu kot v socialni psihologiji so tudi v znanstveni psihiatrični paradigmi. Tu je prav tako dosti definicij sistema odnosov.⁶ Nekateri štejejo kot celokupnost povezanih vsebin posameznika z okoljem, drugi kot zbir med seboj povezanih sestavin, tretji kot nujnost stalno spremenljivega okolja, četrti kot različne relacijske procesne ravni med posamezniki, itd.

Za vsa ta in druga podobna razmišljanja je ključno, da gledajo na **razmerja med ljudmi v kontekstu medsebojnega delovanja in vplivanja**, torej v smislu relacionizma in interakcije. Kolikor gre v socialni psihologiji za ponotranjanje socialnih odnosov v različnih oblikah, za razvoj osebnosti in za različne interakcije v procesih diferenciacije ali identifikacije, gre v psihiatriji za drugačno odnosno psihodinamiko v različnih fazah. Skupno vsemu je **medčloveška interakcija**, ki temelji na ustreznih konstruktivnih ali destruktivnih komunikacijah, tja do manipulacije in dominacije z **vsemi negativnimi nasledki**. Z njimi se v določenem smislu ukvarjajo tako kriminologija kot viktinologija, ta sestavek pa jih želi vpeljati tudi v **induktologijo**.

Človeško delovanje je torej pretežno »odnosno« ravnanje. Zato je človek predvsem odnosno bitje v svojim vedenjem v socialnih razmerjih in v socialnih interakcijah. Brezodnosnost je v smislu interakcionizma zanj lahko že problematična, če ne pa vsaj nekoristna in čustvena, imaginarna in nestvarna. Odnosnost ustvarja človekovo samopodobo, deluje na socialno konstrukcijo osebnosti, razvija zavest o sebi in pomaga k posameznikovi samorealizaciji. Zato gre za tako imenovani formativni proces, ki ni nepomemben za raziskovanje odklonskosti in njenih sestavin bodisi z zornega kota storilca ali žrtve, bodisi tretjih oseb oziroma induktorjev.

2. Interakcije

Človek je rojen in deluje v skupnosti z drugimi, zato se njegova osebnost oblikuje v sodelovanju z drugimi, ne glede na to ali se z njimi

³ Nettler, s. 191.

⁴ Ule M., prav tam, s. 163.

⁵ Prav tam.

⁶ Glej več o tem Brajša, s. 157—160, s. 162—166, itd.

ujema ali spopada. Na sploh pa nas katerakoli skupnost v glavnem omejuje in nihče se v skupini ne more obnašati izključno po svoji volji. Čeprav je skupina še tako majhna mora posameznik upoštevati njena pravila in navsezadnje tudi voljo močnejšega. To medsebojno vplivanje in delovanje imenujemo družbene interakcije, ki so v temeljnih pojavih najprej akcije, nato reakcije in kot znatno različen izid, ki izhaja iz obojega — interakcije.⁷ Seveda te interakcije lahko obsegajo različno stalne akterje in niso le moralne, etične, pravilne, družbeno neškodljive in sploh samo pozitivne. Ljudje v teh interakcijah delujemo skozi določene simbole, med katerimi je najpomembnejši — jezik, s katerim se sporazumevamo, čeprav uporabljamo še različne druge možnosti za izkazovanje svojih hotenj in sprejemanje izrazov drugih.

Interakcionistični teoretiki so se v zvezi z medsebojnimi komunikacijami ljudi ukvarjali tudi s stigmo. Le-ta zadeva predvsem, toda ne izključno označevanje vedenja drugih. Tudi če ima kdo kake lastnosti, pomanjkljivosti, poškodbe, posebnosti itd., ga ljudje označujejo s tistim, kar se pri njem manifestira navzven in s čimer privlači pozornost. S tem ga v bistvu po nečem identificiramo, primerjamo z drugimi, podobnimi ali različnimi. In če to počenjamo, ga že identificiramo. »Stigma označuje lastnost, ki jo ima posameznik, in ki ga loči od večine v skupnosti, tako da ima večina in on sam to lastnost za odklonsko, deviantno lastnost.«⁸ Nekateri uporabljajo izraz le za tiste lastnosti, ki posameznika posebno diskretirajo, toda ne toliko zaradi njih ampak predvsem zaradi razmerij. Tretji v stigmatizacijo vključujejo tudi družbeno konfliktnost in posameznikovo podobo (image). Četrty povezujejo dejanje etiket s pojmom družbenega nadzorstva,⁹ itd. Pravijo celo, da je označevanje v bistvu ritualizem v določanju deviantnosti, ki je funkcija birokratične narave procesiranja¹⁰ in gre za dva skupna pogleda interakcije: eksistencialistični in sociologistični. Po prvem se identiteta posameznika razvija znotraj njega samega ne glede na druge, po drugem izhodišču pa se oblikuje in napreduje s svojo egoidentiteto v razmerjih z drugimi in s samim seboj.

⁷ Scarpitti/McFarlan, s. 361.

⁸ Ule M., prav tam, s. 69.

⁹ Vodopivec K., s. 31—32.

¹⁰ Newman, s. 206.

Toda zaznamovanje samo po sebi naj bi bil proces dajanja objektivnega pomena nečemu kar opazujemo, pomena, ki je različen od subjektivnega pomena v mišljenju samega akterja in ker živimo družbeno življenje pretežno v imaginarnosti, zaradi tega ker med seboj sodelujoči ljudje neprestano igramo svoje vloge v smislu posameznih akcij, obstaja vprašanje, kakšen je sploh interpretativni proces in kako smiselno reagiramo v našem razumevanju — nerazumevanje drugih.

Stigmatizacija je nenazadnje tudi dejanje moči¹¹ in kolikor to je, potem tipiziramo druge skladno s konceptom skupine ali družbe. Tipiziranje poteka pretežno anonimno, subjektivno je utelešeno v znamenja in simbole, je dejanskost izven akterja samega, akterjeva dejavnost je subjektivizirana s habitualizacijo, ki vsebuje pomen za selektivno rutinskost, ki se spreminja v institucionalizacijo,¹² itd.

Skozi to identifikacijo, stigmatizacijo, tipizacijo itd, ločujemo kriminalne od konformnih in si pomagamo pri selekciji, transformacijah in pojasnjevanju s posameznimi konkretnimi dejavnostmi ali v interakcijah z drugimi, ki sploh nimajo prvenstveno tega namena, ker gre preprosto samo za biti z drugimi in živeti z njimi.

To pa tudi pomeni učiti se od drugih in učiti druge bodisi vedenja bodisi kaj drugega. Povernjanje je torej naučeno v procesu interakcij. Teoretiki se morajo ukvarjati z vprašanjem, kako poteka to učenje, ki ni pasivni proces, marveč narobe. Zato se tudi starši uče od dojenčka kako ravnati z njim. Ključ za spoznanje je torej kot pravi Tannenbaum v reakcijah »signifikantnih drugih«¹³ in posameznikovo aktualiziranje je čestokrat odvisno od tega kakšne vloge igrajo drugi. Zanj so pomembni odnosi do drugih, do predmetnosti in do samega sebe in to predstavlja proces neprestanega učenja o socialnih interakcijah.

Seveda teorije o interakcijah ter interakcionizmu niso ostale brez kritike. Nekateri so jim pripisovali, da izhajajo iz birokratično organizirane dejanskosti socialne kontrole, medtem ko so videli drugi v njih spodbude za iskanje novega pojasnjevanja tako v filozofskem kot v marksističnem smislu.

¹¹ Shoham S.: Stigma and stereotype in the interactionist approach v Neue Perspektiven in der Kriminologie, s. 45.

¹² Glej Lichtman, Berkeley Journal of Sociology, s. 85.

¹³ Suchard: Social Deviance, s. 139.

3. Simbolični interakcionizem

Posameznik v razmerjih z drugimi, kot smo videli, ni pasiven v sprejemanju odnosov, niti ni samo aktiven, marveč potekajo komunikacije dvosmerno. V socialnem okolju, je v središču in ni, ker mora upoštevati druge, bodisi izmenično ali stalno, bodisi odvisno od skupin v katerih je, ker se njegove vloge menjajo. Posameznik namreč nima samo ene vloge, marveč več. Zato potekajo procesi komunikacij z obeh strani, posameznikove in skupinske. **To dvosmernost so interakcionisti imenovali simbolični interakcionizem.**

Temeljna izhodišča simboličnega interakcionizma so:¹⁴

— človek obstaja tako v fizičnem kot simboličnem okolju. Na njegovo dejavnost ga lahko pripravijo tako fizični kot simbolični stimuli;

— posameznik s simboli lahko spodbuja druge na razne načine. Tudi drugače kot drugi spodbujajo njega;

— vsak je sposoben, da se s pomočjo simbolov od drugih nauči neskončno število pomenov in vrednot in preko njih tudi vedenja.

Poleg tega pa sodijo sem še naslednja spoznanja s tega področja:¹⁵

— ljudje delujejo drug nasproti drugemu in nasproti rečem na temelju prepričanja, ki ga le-ti imajo o njih;

— stališča o le-teh nastajajo in se razvijajo na podlagi družbenih interakcij, ki jih ima kdo nasproti drugim in narobe;

— pomen nekaterih reči je odvisen od delovanja drugih, ki ga le-ti izražajo nasproti posamezniku. Njihove dejavnosti ustvarjajo pomene za določeno osebo;

— človek je v glavnem tisto, kar misli da je, in deluje pretežno na načine, ki odražajo vloge drugih nasproti njemu, itd.

Iz tega nedvomno izhaja tudi naslednje:¹⁶

— človek ne živi samo v naravnem svetu, ampak predvsem tudi v nekem simboličnem okolju,

— pomen reči v družbenih interakcijah se izraža skozi simbole.

V interpretativnem procesu imajo pomen za neko osebo njene vloge in norme po katerih se mora obnašati, te pa niso nespremenljive. Le

z definiranjem in redefiniranjem prihaja v pomembnih situacijah do rešitev. Zato je simbolični interakcionizem v bistvu dejanskost obsežna v družbenih razmerjih. V takih razmerjih se posameznik oblikuje. Reagira v interakcijah z drugimi, zanj ni pomemben samo on, ampak zlasti »pomenljivi drugi«.¹⁷ Potem ko je z njimi v stikih skozi daljše obdobje, lahko razločuje odnose med seboj in drugimi. Drugi so zanj ogledalo, v katerem se zrcali njegova podoba, njegov »jaz« je zato odnosen, »je odnos do samega sebe kot potencialno drugega človeka«.¹⁸

Glede na razsežnosti simboličnega interakcionizma so teoretiki razločevali **normativno paradigmo**, po kateri se posameznik prilagaja normativnim pričakovanjem družbe. Ključno za tovrstno razlaganje so konformnost in odklonkost, sankcioniranje deviantnosti in prilagajanje ter oblikovanje ljudi z nagrado in kaznijo. Drugo izhodišče pa je **interpretativna paradigma**, v kateri gre za neprestano razlaganje položajev in delovanja odvisno od posameznika in skupine v kateri deluje. To izhodišče omogoča reinterpretacijo dogajanja in je zato posameznik s svojimi deleži lahko ustvarjal. Simbolično posredovanje interakcij je glavni medij s katerimi se ljudje sporazumevajo, potem ko se praktično vidijo z očmi drugih.²⁰

Glede na to je proces oblikovanja družbene dejanskosti v odnosih med ljudmi v glavnem dvojen; po eni strani nastajajo vloge, organiziranje vlog v institucije in nato v širše ideološke sloje,²¹ po drugi, kar je zlasti pomembno za naš namen v tem sestavku, pa v **posamezniku nastajata in se razvijata njegova osebna struktura in identiteta.**

Simbolični interakcionizem si torej prizadeva pojasnjevati posameznikovo vedenje skozi naučene dispozicije **ob izražanju in razumevanju simbolov**. Te dispozicije so lahko navade, delovanja, mnenja, dojetanja, pričakovanja, vrednote²² in seveda določanje in ocenjevanje posameznih položajev, v katerih se mora posameznik odločiti o svojem ravnanju. Simboli so predstave, ki ponazarjajo naš svet in s katerimi posameznik komunicira ob dojetanju pomena (notranja simbolična izmenjava), prevajanja

¹⁷ Ule M., s. 25.

¹⁸ Prav tam, s. 26.

¹⁹ Prav tam, s. 27.

²⁰ Prav tam, s. 30.

²¹ Prav tam, s. 31.

²² Nettler, s. 193.

¹⁴ Glej Janković, s. 46.

¹⁵ Lichtman, s. 75.

¹⁶ Lamnek, s. 106 in drugi.

(prenos iz enega sistema v drugega) in komuniciranja (razlaganje simboličnih menjav).²³

V tem tako dojetem simboličnem interakcionizmu se posameznik uči posploševanja drugih in razvija individualno zavest o sebi in uči razumevati svoje vloge nasproti vlogam drugih. V tej tekoči, spreminjajoči se in dinamični dejanskosti razvija dojemanje svojega pomena in sodelovanje v skupinskem vedenju in morale, dojema kako skupinsko vedenje vpliva nanj. Od tod tudi zanimanje za situacijske interakcije (v času in prostoru) in za dogovorjeno dejavnost (dojemanje položaja v katerem se znajde posameznik), po katerih sklepajo na možnost vsakdanjega družbenega vedenja med ljudmi v družbi.²⁴ **Ljudje se torej sporazumevamo in dogovarjamo skozi simbole**, s simboli človeških komunikacij ustvarjamo soglasja ali porajamo konflikte. S pomočjo sistema simbolov in pomenov se identificiramo z drugimi, ki vplivajo na nas in mi nanje. Človek se torej **izpoveduje skozi simbole** in od tod celoten proces ponazarjamo s teorijo simboličnega interakcionizma. »Vendar vsakdanji svet ni človeku dan, temveč ga ljudje nenehno proizvajajo s skupnim delom in socialno interakcijo na podlagi simboličnih gest.«²⁵

Po Schützu pa je povezava idej s simboličnim interakcionizmom tako imenovana etnometodologija. Pod etnometodologijo razumemo »pravila podeljevanja smislov in pomenov vsemu, kar nas obkroža v vsakdanjem svetu, predvsem pa dejanja, ki jih imenujemo z drugimi ljudmi.«²⁶ Ta pravila vsebujejo ustreznost in vrednost posameznih ravnanj, njihovo pomenkost in posledice, oziroma nujnost in praktičnost z vsemi izzivi in posledicami, ki jih lahko imajo za posameznika ali skupino.

Z upoštevanjem pravil si omogočamo izvajanje signifikantnih simbolnih sistemov, bodisi z rabo govora kot površinsko manifestacijo komunikacij bodisi z drugimi možnostmi, ki so dosti globlje, kot zgolj občevanje z izmenjavo besed. Sploh pa naj bi interakcije konkretizirali skozi fenomenologijo, simbolični interakcionizem in etnometodologijo, še posebno če se zdi očitno, da so cilji in postopki fenomenološke filozofije in etnometodologije v bistvu isti.²⁷ Toda o tem so mnenja deljena in nekateri mislijo, da je med

etnometodologijo in simboličnim interakcionizmom kaj malo skupnega.

Vendar prevladuje izhodišče, po katerem imata simbolični interakcionizem in etnometodologija posebno moč temeljnih teoretičnih refleksij na mikrosocialnih področjih interakcij.²⁸ Prav v tem pomenu naj bi etnometodologija predstavljala možnost analize subjektivnih razsežnosti družbene resničnosti kot jo doživljajo člani oziroma pripadniki družbenih skupnosti. Do tega pa lahko pridemo le na podlagi sistematičnega opazovanja in analize vsakdanjega življenja. To pa seveda lahko pomeni, da je »vedenje storilca čisto nekaj drugega kot pri kriminologu«²⁹ in da družbena resničnost v svojem temelju ni objektivno spoznavna, marveč se oblikuje v določeni meri v zavesti posameznika.

Zato je po Goffmanu človeško življenje podobno organizirano kot gledališče. Igra, v kateri »vsakdo nosi masko, s katero se kaže drugim ljudem, on kot oseba pa je skrit za njo.«³⁰ Seveda to masko kdaj pa kdaj tudi snamemo in se kažemo takšne, kot smo, vsaj nekaterim ljudem ali v situacijah, ko nas drugi gledajo brez maske. Ali potemtakem vsakdo igra tako igro, kot misli da je prav drugim, in če še drugi igrajo tako, potem je umljivo, da je toliko nespo rozumov in nepotrebnih konfliktov?

Najbrž ni čudno, če so interakcionisti in teorije (simboličnega) interakcionizma doživljali dosti kritik zlasti zaradi »zanemarjanja« bioloških in psihogenih določil nečloveškega vedenja, podzavestnih procesov in razmerij politične in družbene moči med skupinami in posamezniki.³¹

Nekateri interakcionisti so prezrli pomen čustvenih nezavestnih sestavin delovanja in identitet in se preveč oprijemali nekonfliktnih in predvsem harmoničnih razmerij, ne le med ljudmi, marveč tudi med osebnim in socialnim jazom.³² Verjetno je najbolj kritično oceno simboličnega interakcionizma dal D. Matza v svoji knjigi »Becomming Deviant«,³³ kjer pravi takole: »Naložili so si poskus spraviti družbene pojave pod zastavo simboličnega interakcionizma, toda bili so pretežno neuspešni in verjetno so bili. Simbolični interakcionizem — človeško prena-rejanje — je verjetno težko uporabljivo v in-

²³ Prav tam, s. 193.

²⁴ Suchar, s. 125.

²⁵ Ule M., prav tam, s. 58.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Mayrl, v navedbi Lamnek, s. 113.

²⁸ Rüter, s. 25.

²⁹ Prav tam, s. 26.

³⁰ Ule M., prav tam, s. 59.

³¹ Jankovič, s. 461.

³² Ule M., prav tam, s. 48/49.

³³ Matza, s. 108.

telektualnem kontekstu, v katerem se vse ostale sestavine zarotijo za dehumanizacijo.«

Ne glede na kritičnost je vendarle treba pritrditi, da je realizem v tem, da ne gre pričakovati, da bi dejanskost v celoti spoznali, niti da bi se ji morali povsem odreči. V okviru tega se velja sprijazniti s tem, da imajo stvari, ki jih vidimo in kakor jih vidimo, takšen pomen tudi za nas. Zato tudi spoznanje, da »lepota leži v očeh opazovalca« in zatorej ne bi bilo lepote same po sebi.

Od tod naprej se srečujemo tudi še z družbenim interakcionizmom, ki v glavnem presega razmišljanje za naš namen. O njem je obširno razpravljala tudi VII. mednarodni kriminološki kongres v Beogradu leta 1978. V tem sestavku dajemo samo nekaj okvirnih spoznanj.

4. Kriminološke teorije, povezane z interakcionizmom

Seveda pa je simbolični interakcionizem našel pot iz socialne psihologije tudi v kriminologijo. Najbolj zgodnja verzija njegove rabe je Sutherlandova teorija **diferencialne asociacije**, medtem ko je novejšega datuma teorija etiketiranja ali dajanja nalepk oziroma zaznamovanja, ki pomeni posebno uporabnost splošne teorije socialnega interakcionizma. Ključno za socialni interakcionizem je, da »so kot predmet proučevanja vedenje, vplivi, strukture in variable s področja vsakdanjega življenja in izkušenj. Domneva, da so človeško vedenje in družbeno življenje v stalnem gibanju in da vsi družbeni pojavi podlegajo interpretaciji posameznika in imajo družbeni pomen.«³⁴

Po Sutherlandovi teoriji je kriminalno vedenje naučeno vedenje in obsega oboje; tehniko izvrševanja kaznivih dejanj in kriminalno motiviranost. Po njem in Cressey-ju posameznik postane deviant »zaradi prekoračenja opredelitve, naklonjeni kršitvi norm čez opredelitev, ki je neugodna za storitev dejanja.«³⁵ Teorija je doživljala resne kritike predvsem zaradi zanemarjanja razločkov med posamezniki, zaradi neupoštevanja različnih priložnosti, kjer je povsem obšla impulzivni in ljubezenski kriminal in ker je tako na splošno in ohlapno oblikovana, da jo je nemogoče preizkusiti in nazadnje, ker ne omogoča zanesljivega vodila za ukrepanje.

Druga teorija o dajanju nalepk (labeling), zaznamovanja in etiketiranja izhaja iz pogleda, da je »kaznivo dejanje beseda, ne dejanje. Kriminal je družbeno definiran in storilci so družbeno proizvedeni v procesu, ki dovoljuje večini uporabljati etikete za majšino, kateri je v mnogih primerih večini dovoljeno vsiljevati posledice s tem zaznamovanjem.«³⁶ Iz te teorije so nastala tudi izhodišča za primarno in sekundarno deviacijo, razni pogledi na stigmatizacijo itd.

Z vprašanjem, **kdo deli etikete**, so prišli v ospredje zanimanja zlasti **mehanizmi družbenega nadzorstva**. Le-ti imajo pomembno vlogo v ustvarjanju ljudi — imenovanih devianti. Nadzorstvo potemtakem ločuje deviante od **ne-deviantov**, odkriva in raziskuje situacije, v katerih devianti nastajajo, in jih glede na stereotipne opredelitve razvršča v posamezne skupine. Matza prav v tem vidi vso ironijo mehanizmov družbenega nadzorstva, ki naj bi preprečevali deviantnost, pa jo namesto tega ustvarjajo.³⁷ V zvezi s teorijo etiketiranja so se razvila še razna stališča o nastajanju storilcev kaznivih dejanj, o kriminalni karieri, o funkcionalnosti odklonskega vedenja pa o kaznivem dejanju in kriminalni osebnosti itd., všteti različna pojasnjevanja objektivnih položajev oziroma priložnosti. Ključno, kar pa je iz nje izšlo, je domneva, »da se ljudje dosti bolj odzivajo na opredeljevanje drugih kot na vedenje drugih in da lahko stigmatizirajoče določanje prej ustvari slabo vedenje, kot da bi ga obsojalo«,³⁸ in ljudje, ki so čudni, niso moteni ves čas in v vseh pogledih. Njihovo odklonsko vedenje je lahko čisto epizodično, toda ocenjujemo jih po enem samem dogodku in včasih tipiziramo za celo njihovo življenje.

Zato po Beckerju družba ustvarja deviantnost z izdelovanjem pravil, katerih kršitve pomenijo odklonskost, hkrati ko zoper kršilce uporabljamo norme in jih nazivamo obrobneže. Skratka, tej teoriji očitajo kritike, da je ne zanimajo **vzročnost in posledice, marveč predvsem interakcije**. Razmišljanje o vzročnosti praktično predstavijo od storilca k ocenjevalcu. S tem v zvezi pa ne pojasnjujejo ključnih vprašanj kriminalnosti. Pomembno je, kako drugi vrednotijo položaj drugih, kar pomeni po Thomasu naslednje: »Kolikor človek definira situacijo kot resnično, te-

³⁴ Janković, s. 461.

³⁵ Nettler, s. 193.

³⁶ Prav tam, s. 202.

³⁷ Janković, s. 464.

³⁸ Nettler, s. 294.

daj je resnična v njenih posledicah.³⁹ Simbolični interakcionizem poudarja predvsem subjektivne sestavine, kako prihaja do vedenja skozi interakcijski proces. Tovrstna lotevanja so močno subjektivizirana in **najpomembnejši dejavnik je opazovalec**, kar bi pomenilo določeni nihilizem v opredeljevanju pravih pomenov odklonskega vedenja. V bistvu gre lahko tudi za določeno manipulacijo z objektom opazovanja, v kateri imajo **nadzorni mehanizmi nemajhen pomen**.

Shoham S. omenja še teorijo o **različni priložnostni strukturi** (differential opportunity structure)⁴⁰ po kateri ima posameznik omejene možnosti uporabljati priložnost za uspeh, kar ga sili v iskanje nezakonitih priložnosti. To se prav tako povezuje z dinamičnim procesom stigmatizacije, konceptualizacijo ego-identitete in simboličnim interakcionizmom.

5. Interakcijsko trojstvo (criminal triad)

Simbolični interakcionizem močno poudarja vloge »signifikantnih drugih« pri oblikovanju osebnosti tja do psevdoadtomatskega in nereflektiranega ravnanja tako v odnosih med ljudmi kot pri oblikovanju posameznikove osebnosti. Ta nastaja kot refleksija človeka v skupini, v kateri se prilagaja skupnosti ali skupini oz. ga skupina upošteva kot posameznika v individualno kolektivni refleksiji. Predvsem tu nastajajo razni kongnitivni pogoji za različnost vplivanja na človekove občutke in ravnanja.

V skupinah pa se ljudje po svojih značilnostih nagibajo od ljudi, težijo k ljudem in se obnašajo proti ljudem, odvisno od svojih in tujih interesov, od katerih si obetajo prednosti. Po tipih, ki jih poznamo po Freudu, Frommu, Horneyevi in drugih pa bi lahko rekli, da smo ljudje: dominantni, podredljivi, narcistični, negativistični, destruktivni in normalni s tem, da razkazujemo tudi razne vrste moči kot so izkoriščevalska, manipulativna, tekmovalna, prehranjevalna ter integrativna.⁴¹

V kriminologiji in viktimologiji ponavadi razmerja med obema protagonistoma v »kriminalnem paru« obravnavajo kot didadična (criminal dyad). Z raziskovanjem tako imenovanih tretjih oseb ali induktorjev pa smo prišli do spoznanja, da je **vloga le-teh posebnega pomena za raz-**

mišljanje o interakcionizmu, pri čemer nobena izhodišča socialne psihologije ne izgubljajo v svojem pomenu, le toliko bolj so lahko poudarjena, kolikor globlje se spustimo v razmišljanje o interakcijah med ljudmi od začetka do posledice kaznivega dejanja. Pri tem gre lahko prav tako za »jaz-ti« odnos, le da je ta odnos ponovljiv in sicer tolikokrat, kolikor je sploh lahko odnosov med posameznimi ljudmi. Več ko je ljudi, ki predstavljajo skupino (četudi je to kriminalna družba, skupina, v kateri postane nekdo žrtev kaznivega dejanja, ali skupina najmanj treh, ki kakorkoli spreminjajo položaj, v katerem je nekdo žrtev drugi pa storilec kaznivega dejanja in tretji induktor), več odnosov je med njimi. Skratka v »**interakcijskem trojstvu**« o katerem razpravljamo samo glede na vloge vpleteni — žrtev — storilec, ne pa o količini ljudi, je **prav tako mogoče zadovoljevati prenekaterne socialne potrebe**, le da so te največkrat negativne. So pa prav tako lahko potrebe po obdržanju, samopotrditvi, samostojnosti, samoaktualizaciji itd. Toda za te potrebe je značilno, da je kot njihova posledica nastalo kaznivo dejanje z vsemi tistimi predhodnimi lastnostmi, ki so lahko immanentne simboličnemu interakcionizmu, v katerem se za naš namen posameznik potrjuje kot oseba, ki vpliva na druge, da morebiti zanj ali za koga drugega store kaznivo dejanje.

Zato bi z rabo simboličnega interakcionizma v induktološkem razmišljanju prišli dosti dlje in globlje kot v preučevanju zgolj diadičnega razmerja med žrtvijo in storilcem, če vemo, da se v njuno razmerje kakorkoli vpletajo še tretje osebe. Socialna psihologija s svojimi spoznanji o socialni situaciji prinaša večje razumevanje reakcij različnih socialnih in asocialnih jazov na vseh naših pozicijah. **Triadična razmerja pa gotovo oblikujejo različne reakcije**, in neredko, če ne v glavnem sploh, izhajajo iz kriminalne motivacije, afektivnosti, strasti, razpoloženj in bioloških, psiholoških, socialnih, materialnih ali kakih drugih pobud. Z njimi in preko njih tudi udeleženci »kriminalne trojice« izražajo kak zahtevek, željo in stališče, ki izhajajo iz nekega zadovoljstva, vplivanja, dolžnosti, pričakovanja, sovrastva, ljubezni itd., zaradi katerih izzovejo konfliktnost hote in zavestno, to je naklepno ali nehote, zaradi nerazumevanja, po nesreči, iz malomarnosti ali kako drugače. Ker so konflikti predvsem negativni, je problem tu, zlasti ker prinašajo posledice, ta pa je odškodovanost ali viktimizacija nekoga. **Škoda za nekoga pa je**

³⁹ Ericson, s. 47.

⁴⁰ Shoham S.: Mark of Caine, s. 128.

⁴¹ May R.: Power and Innocence, 1972, s. 105—110.

vedno korist za drugega. Vpleteni so lahko vmes na strani enega izmed obeh v kriminalnem paru ali pa so naravnani nase, zase in pred drugimi. Oni so »signifikantni jaz« za druge. Razmerje med storilcem in žrtvijo pa je njihova transakcija, kaznivo dejanje kot posledica je izid njihove motivacije. Kaznivo dejanje je torej rezultat socialne interakcije. Nastalo je iz razmerij med ljudmi ali iz odnosov do stvari tako v subjektivnem kot objektivnem pomenu. Je uresničitev neke motiviranosti, ki z udeležbo »induktorjev« presega »kriminalni par«, kajti le-ta je služil le kot okvir za akterja, zasnova pa je nastala v socialni interakciji izven tega para.

Zato je toliko bolj normalno simbolični interakcionizem uporabljati tudi za pojasnjevanje razmerij med ljudmi pri nastajanju kaznivega dejanja. Čeprav v središču njegove pozornosti ni etiološka problematika pa je velikega pomena za opredeljevanje spoznavanja socialnih situacij, ki sprožajo deviantnost, četudi le s simboli.

6. Induktološke paradigme

Ker se ta sestavek ukvarja z destruktivnimi tendencami v človeških komunikacijah, je nujno, da so interakcije med ljudmi predvsem ontološkega pomena za kriminaliteto, pri čemer odpade simbolično modeliranje situacij, ki so preveč realistične, da bi jih brez pomislekov lahko vkalupljali v klišeje.

Te triadične ali trialektične relacije po svojih temeljnih interpretativnih elementih res lahko tipiziramo na tri pozicije oz. na kazensko trojico toda udeležba v induktoloških interakcijah so lahko neskončne, kolikor več ljudi je lahko na vsaki od treh pozicij, ki so v našem pomenu vpleteni — žrtev — storilec ali kakršnakoli kombinacija teh treh vlog.

Zato se za naš namen ukvarjamo s »trikotnimi razmerji«, ki izražajo induktološko paradigmo. Pri konvencionalnih odnosih med žrtvijo in storilcem gre, za eno ali dvostransko, izmenično ali enosmerno razmerje, kar proučujeta bodisi kriminologija ali viktinologija ali obe hkrati. V trikotnih oz. induktoloških razmerjih pa imamo vedno opravka še s tretjo osebo, ki s svojimi prispevki kot pomagač napeljevalec, snovatelj, navdihovalec, podpihovalec, dajalec zgleada, reševalec, provokator ali v kaki drugi svoji vlogi vzbudi, omogoči, povzroči itd. razmerja, ki so navzven čestokrat vidna le kot diadične komu-

nikacije in to samo med storilcem in njegovo žrtvijo. V teh pozicijsko trikotnih razmerjih sicer pa lahko multipersonalnih odnošajih se ustvarja zamotan sistem relacij, v katerih ljudje rešujejo svoje probleme in nenazadnje tudi konflikte na načine s katerimi nastajajo kazniva dejanja.

To so prav tako posamezna dejanja — organski del sestavljene celote, širšega skupnega delovanja, toda pomeni posameznih ravnanj so lahko različni v svoji odnosnosti ter čestokrat v svojem relacionizmu ne predstavljajo skupnost veljavnega sveta in družbenih pomenov ravnanj. Zato bi lahko rekli, da je simbolični interakcionizem tu prav tako prevladujoče razmerje med objektom in subjektom ali med več subjekti, le da so njihova pričakovanja različna, percepcije neenotne ali pa hotene tako, da verjetno igra vsakdo predvsem sebe in se morda le v primeru prevladujočnosti »induktorjev« loti prevzemanja vloge bodisi žrtve bodisi storilca.

Vpleteni induktorji imajo lahko dominantno vlogo. Nastopajo na strani enega od obeh v paru, na strani obeh hkrati (in to dlje časa ante delictum ali hipno zgolj ob posledici), lahko ima vsakdo v paru svojega vpletenega ali več hkrati, ali pa gre morebiti kar za skupino, v kateri so vloge tako pomešane, da je težko razločevati posamezne pomene, le ob posledici ko sta popolnoma jasni obe glavni vlogi kriminalnega para, marsikdaj lahko ugotovimo, da ni šlo brez vpletenosti tretjega, na kar kažejo socialne interakcije oz. splet akcij in reakcij v različnih oblikah odnosnosti. V teh odnosnostih so tretji induktorji povzročitelji preddeliktualnega stanja, pomagali ali napeljevali so k storitvi kaznivega dejanja, sodelovali z različnimi ljubezensko-spolnimi vplivi, pestrimi kaznovalnomaševalnimi posegi, neustrezno opravljali svoje dolžnosti, tako da so se drugi po njih zgledovali in šli še čez induktorjeve modele itd. S temi interakcijami induktorjev in njihovimi vplivi na kriminalni par so pogosto povzročene materialne, telesne, psihične, politične in druge posledice, čestokrat tudi v kombinacijah, ali če ne drugega, so bile kršene vsaj pravice žrtve.

S tem so se induktorji morebiti samoobjektivizirali, dosegli so določen cilj, ki ga je namesto njih opravil nekdo drug. Sami so se izognili odgovornosti za posledico, njihovo ravnanje se je iz posledice spremenilo v vzrok, če gre za psihične vplive, ki jih je težko dokazati. Glavni pomen za ravnanje so prenesli na drugega ali

pa je drugi prevzel žrtvovanost, ker so bili vpleteni sami toliko večji, da so se ji izognili. S tem pa se spremeni tudi kakovost njihovih interakcij. Namesto, da bi bile dominantne, so s kaznivim dejanjem drugega postale obrobne, manj vidne ali celo skrite. Njihove transakcije so res postale simbolične, interpretirajo jih drugi — to je akter ali žrtev, predvsem na svoj račun, nikakor pa ne v škodo vpletenih, ki imajo pri nastanku in posledici pojava ter ves čas vmes lahko osrednjo vlogo. To pa pomeni, da so imeli tolikšno moč in vpliv, da so v tem simboličnem interakcionizmu svojo deviantnost prenesli na druge, namesto da bi sami postali devianti.

7. »Odnosnost« v inductologiji

Ljudje, ki jih obravnavamo v tej tako imenovani »induktološki odnosnosti« se v številnih razmerjih zapletajo v konflikte z drugimi, ali na strani drugih (bodisi žrtve, bodisi in največkrat storilcev) tako za svoje interese kot za interese drugih in čestokrat tudi zaradi nesprejemljivih komunikacij. Za »induktorje« oz. vpletene tretje osebe bi lahko rekli, da najraje reagirajo »s stališča svojega osebne jaza«,⁴² pretežno deviantno, destruktivno, nekonformno, negativno motivirano, koristoljubno in osebno, toda prepričljivo in z močjo svoje osebnosti ter vplivov. Ne vemo, kolikokrat njihova tovrstna prizadevanja v realnih življenjskih situacijah ne uspevajo, ker prihaja na površje le njihov najvidnejši prispevek, ki se s svojimi manifestacijami kaže kot storilstvo ali žrtvovanje vendar kot njihov delež v geneti deviantnosti, toda to ostaja pred družbenim nadzorstvom večinoma skrito in pogostokrat močno zabrisano že zato, ker nismo pozorni do njihovih vlog.

Čeprav gre razloge za njihovo vpletenost iskati v družbenogospodarski, čustveni, psihološki, osebni ali še kakšni drugi odnosnosti, so čestokrat le neustrezne komunikacije tako verbalne kot neverbalne tisto, zaradi česar razmerja, ki vodijo do pojava (kaznivega dejanja, kršitve, itd.) dobivajo ostrejšo, nesprejemljivo, če ne kar kaznive oblike. Vendar komunikacij samih po sebi ne gre fetišizirati, čeprav po drugi strani tudi v inductološkem smislu ljudje v razmerjih med seboj ne snemajo vedno svojih mask pred drugimi. Zato je lahko nerazumevanje maske enega razlog za napačno interpretiranje maske

⁴² Ule M., prav tam, s. 46.

drugega. Ker pa gre za naš namen predvsem za dogajanja pretežno med tremi pozicijami oz. ljudmi na teh pozicijah, je potrebno, da vsaj dve poziciji sprejemata komunikacijo, jo oddajata, prevajata in razlagata, stimulirata, sprašujeta in odgovarjata (skratka: action, reaction — interaction) ter na nek način med seboj sodelujeta. Več ljudi ko sodeluje, bolj je odnosnost med njimi zapletena, bolj problematično je izražanje z besedo, z mimiko in pantomimiko oz. gestami in podobno. Zato »v sleherni izmed dejavnosti, ki omogočajo določeno obliko odnosov, poteka aktivacija navzven in samoobjektivizacija človeka v učinkih ali produktih njegove dejavnosti«. ⁴³ S sredstvi komunikacij si udeleženci v triadičnih razmerjih tudi simbolično predstavljajo ideje, občutke, misli ali izkušnje, ⁴⁴ izvablajo čustva drugih in spomine vezane na prejšnje izkušnje in nenazadnje pri drugih izživajo govorico telesa, kakršnokoli, tudi nasilniško.

S tem v zvezi živimo socialno življenje pretežno imaginarno. Ker ljudje sodelujemo med seboj igraje svoje vloge po tem kakšen pomen imajo stiki okolja za nas. Pri presojanju namišljenih posledic navadno izbiramo dejanja, ki predstavljajo reakcijo nasproti drugemu. ⁴⁵

Odnosnost potemtakem pomeni vzajemno vrednotenje zunanjih manifestacij sporazumevanja, ki imajo svoje ozadje v različnih interesih, ki peljejo tudi v konfliktnost. Konfliktnost pa predstavlja neskladnost ciljev, želja, hotenj ali vrednot nasprotnih strani. ⁴⁶ Konflikt je spopad med dvema ali več nagoni, potrebami, cilji in vrednotami, pri katerih nastajajo; čustvene napetosti v posamezniku ali med posameznikoma ali posamezniki. Tenzije pa so vsebina resničnega konflikta. ⁴⁷ Zato je v konfliktih veliko afektivnosti in emocionalnosti, oboje pa lahko razlamljajo interakcije, povzročajo še intenzivnejše nerazumevanje mask in imaginarnega sveta ter ustvarjajo protislovja med hotenji in simboli komunikacij. Če naj bi torej tudi v triadičnih razmerjih ustvarjali določene socialne vloge, bi morebiti kljub svoji pozitivnosti v posameznih altruističnih motivih marsikdaj morali pričakovati viktimiziranje

⁴³ Prav tam, s. 182.

⁴⁴ Trojanowicz/Dixon, s. 211.

⁴⁵ Glej tudi; Ericson, s. 41.

⁴⁶ Bojanić R.: Psihologija medjuljudskih odnosa, 1979, s. 186.

⁴⁷ Prav tam, s. 188.

nekoga. Zato so ta razmerja tako po svoji vsebinskosti kot po svoji notranjosti in zunanosti vir posameznikovega vedenja. Pri tem pa je pomembno predvsem tudi kakšen vpliv imajo razmerja na posledico, to je na kaznivo dejanje. **Kaznivo dejanje namreč določa pozicije udeležencev, ki so jih v svoji odnostnosti »sproducirali«.**

Tu pa imajo »vpleteni« ali induktorji tako v viktimogenem kot v kriminogenem smislu lahko izreden prispevek. Njihov **diapazon udeležbe** (ne v kazenskopravnem pomenu) se **razteza od nedolžnega do krivega vpletenega ali od neznatnega pomena do ravni, ki jo imata bodisi »kriva« žrtev bodisi »nedolžni« storilec.** To pa je seveda že »odnosnost« (interakcija), ki privlačuje pozornost, nenazadnje tudi z raziskovanjem in morebitno rekonceptualizacijo dosedanjih teorij ali nove poglede na doslej neraziskano področje, ki naj bi ga predstavljala induktologija.

8. Sklepno razmišljanje

S tem sestavkom smo poskušali **simbolični interakcionizem uporabiti za prav določen namen v »induktologiji«** kot smo imenovali področje tako imenovane »vpletenosti« tretjih oseb pri kaznivem dejanju. Pred leti smo namreč z izrazom induktologija predstavili znanje oz. védenje, ki se nam nakazuje kot dodatno področje h kriminologiji in viktimologiji, kadar se med storilcem in žrtvijo s svojimi vlogami vpletajo še drugi, ki kakorkoli prispevajo k nastanku, razvoju in posledici kaznivega dejanja. Z raziskovanjem njihove vloge smo prišli do spoznanja, da je nujno potrebno **razvijati znanje o vseh tistih udeležencih**, ki kakorkoli, poleg žrtve in storilca, sodelujejo in po svoje prispevajo k tistemu, kar pravimo **kriminaliteta po eni in viktimiteta po drugi strani.** Ob neki taki priložnosti smo objavili temeljna izhodišča za oblikovanje »induktologije« kot znanja o vpletenosti tretjih oseb pri nastanku dejanja, v drugi pa smo se ukvarjali s tipološko klasifikacijo induktorjev. V tem sestavku pa bi radi simbolični interakcionizem prilagodili induktološkim interesom glede na pojmovanje (družbene) kontrolicizacije osebnosti, ki s svojo protislovnostjo interesov ustvarja kazniva dejanja kot določeno nasprotje pozitivnemu razumevanju bistva stvari simboličnega interakcionizma iz socialne psihologije.

Posebej se nam je zdelo pomembno poudariti, da je simbolični interakcionizem tako kot kje drugje mogoče uporabiti tudi za boljše razumevanje kriminalne trojice, da gre pri vseh teh treh vlogah za interakcije oziroma za »odnosnost« med njimi in ne nazadnje za kritični racionalizem v dejavnosti, kjer morda ljudje v razmerjih med seboj v procesu nastajanja dejanja intenzivneje in **pogosteje snemajo svoje maske kot sicer v življenju.** Menimo namreč, da jih posledica kaznivega dejanja in interesi za njim, čeprav so komunikacije še tako simbolične in igrane, razgalja tako daleč, da **od mask ne ostaja več dosti.** S tem nikakor ne trdimo, da tudi v kriminalu ljudje ne ostajajo za maskami. Morda so prav vpleteni — **induktorji tisti, ki najbolj neradi snemajo maske,** kajti to dosti bolj prihaja do izraza pri ljudeh v kriminalnem paru, to pa sta žrtev in storilec, zlasti pri personaliziranih razmerjih, ki niso posledica trenutnega razpoloženja.

Raba simboličnega interakcionizma v induktologiji verjetno res ne prispeva ključnih spoznanj k etiološki problematiki. Toda veliko prinaša pri vključevanju celotnega procesa »odnosnosti« z njenimi glavnimi protagonisti v kazenski trojici, kot smo imenovali **razmerje vpletenega s kriminalnim parom,** ne glede na to, koliko ljudi je na katerikoli strani teh vlog. S tem smo »presegli« konvencionalna razmišljanja o žrtvi in storilcu, pri katerima je kazenskopravna koncepcija nekakšne »črno-bele« odnosnosti prisilila nepravne discipline k umetni osamitvi vseh drugih možnosti obravnavanja razmerij med ljudmi, udeleženi pri kaznivem dejanju.

Če torej simbolični interakcionizem, ne le v induktologiji, ampak tudi v kriminologiji ali viktimologiji (kolikor je sploh potemtakem potrebno še to razločevanje v vsaki disciplini posebej — morda je prav socialno-psihološko pojmovanje simboličnega interakcionizma pot k interdisciplinarnemu razumevanju »trojice«) morda res ne pojasnjuje toliko, zakaj se je kaj zgodilo, marveč bolj, kaj in kako, potem ima vendarle svoj pomen kot ena izmed možnosti razumevanja vplivov ljudi med seboj. Ne glede na to, da se morda res bolj opira na organizacijo in delovanje, vzvode in dojemanje simbolov in **razlaga, ne toliko maske ampak tudi kaj je za maskami,** je tudi za induktološko razmišljanje dober inštrumentarij pri pojasnjevanju vlog vpletenih tretjih oseb, ki manipulirajo z drugimi, sprejemajo njihove reakcije, jih interpre-

tirajo in komunicirajo (interakcionirajo). S tem pa gre za »socializacijo« v deviantnosti, za internalizacijo in eksternalizacijo ekscesivnosti, za intrapersonalno neskladnost, neidentifikacijo in še kaj, toda v nasprotni luči od tiste, ki jo simbolični interakcionizem v socialni psihologiji spoznava v pozitivnem kontekstu. Pri kaznivem

dejanju je »odnosnost« v sprevrnjeni obliki oz. nastaja s svojim negativnim predznakom. Simbolični interakcionizem je zato ena izmed ugodnih možnosti za pojasnjevanje dela vprašanj iz širokega področja, ki smo ga imenovali induktologija.

Rokopis končan 20. 3. 1987.

LITERATURA

1. Brajša, P.: Teorijske pretpostavke psihijatrije prema psihijatriji 2000. godine. *Socijalna psihijatrija*, Zagreb 12 (1984) 2, s. 153—169.
2. Crime and Delinquency as Products of Interaction: V: *Delinquency, Crime, and Social Process*/Ed. D. R. Cressey, D. A. Ward. New York, Harper & Row 1969, s. 420—577.
3. Ericson, R.: *Criminal Reactions*, Lexington, Saxon 1975, 169 s.
4. Gerke, U.: Typisierung und abweichendes Handeln. V.: *Stigmatisierung I*. Neuwied, Luchterhand 1975, s. 55—77.
5. Hanak, G.: Infrastruktur der Moral. Kontingenzen der Normgeltung und Normanwendung. *Kriminologisches Journal*, München 18 (1986) 1. Beiheft s. 157—176.
6. Interaction in Deviance Processes. V.: *Deviance, Action, Reaction, Interaction*, Reading, Addison-Wesley 1975, s. 359—373.
7. Janković, I.: Savremene struje u kriminologiji: Socijalni interakcionizam i teorija etiketiranja. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 9 (1971) 3, s. 460—467.
8. Karstedt, S.: Soziale Randgruppen und soziologische Theorie. V.: *Stigmatisierung I*. Neuwied, Luchterhand 1975, s. 169—196.
9. Lamnek, S.: *Kriminalitätstheorien-kritisch*. München, Fink 1977, 350 s.
10. Leger, R.: Labelling and its Consequences in a Closed Social System. *The British Journal of Criminology*, London 21 (1981) 2, s. 109—122.
11. Lichtman, R.: Symbolic Interactionism and Social Reality: Some Marxist Queries. *Berkely Journal of Sociology*, Berkeley (1975) s. 75—94.
12. Lipp, W.: Selbststigmatisierung. V.: *Stigmatisierung I*. Neuwied, Luchterhand 1975, s. 25—53.
13. Loners in a Criminal World: Introduction. V.: *Delinquency, Crime, and Social Process*/Ed. D. R. Cressey, D. A. Ward. New York, Harper & Row 1969, s. 1944—1048.
14. Matza, D.: *Becoming Deviant*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall 1969, 203 s.
15. Melossi, D.: Befindet sich die »kritische Kriminologie« in einer Krise? *Kriminologisches Journal* München 16 (1984) 4, s. 246—264.
16. Milutinović, M.: Teorija socijalnog interakcionizma i etiketiranja. V.: *Kriminologija*. Beograd, Savremena administracija 1985, s. 139—143.
17. Nettler, G.: *Explaining Crime*. New York, McGraw-Hill 1974, 301 s.
18. Newman, G.: A Theory of Deviance Removal. *The British Journal of Sociology*, London 26 (1975) 2, s. 203—217.
19. Pečar, J.: *Vloga vpletenih v viktimno-kriminodinamiki kazenske dvojice*. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo 1984, 300 s.
20. Pfeiffer, D., Scheerer, S.: *Kriminalsoziologie*. Stuttgart, Kohlhammer 1979, 168 s.
21. Relić, J.: Interakcionistička i klinička tendencija u kriminologiji. *Zbornik radova*, Novi Sad 1974/8, s. 211—219.
22. Rüter, W.: *Abweichendes Verhalten und »Labeling Approach«*. Köln, Heymann 1975, 178 s.
23. Shoham, G.: Stigma and Stereotype in the Interactionist Approach. V.: *Neue Perspektiven in der Kriminologie*. Zürich, Fachvereine an den schweizerischen Hochschulen und Techniken 1975, s. 39—54.
24. Shoham, S.: *The Mark of Cain*. Jerusalem, Israel University Press 1970, 282 s.
25. Stangl, W.: Staatliche Normgenese und symbolischer Interaktionismus. *Kriminologisches Journal*, München 18 (1986) 1. Beiheft s. 121—132.
26. Suchar, C.: *Social Deviance*. New York, Holt 1978, 289 s.
27. Sykes, G., Merton, R.: Symbolic Interaction and Crime. V.: *Criminology*. New York, Brace Jovanovich 1978, s. 285—321.
28. Trabandt, H. & H.: *Aufklärung über Abweichung*. Stuttgart, Ferdinand Enke 1975, 94 s.
29. Ule, A.: *Od krize psihologije h kritični psihologiji*. Ljubljana, Delavska enotnost 1986, 269 s.
30. Ule, M.: Dialektika družbenega oblikovanja človeka. *Teorija in praksa*, Ljubljana 22 (1985) 6, s. 696—711.
31. Vodopivec, K.: Teorija etiketiranja kao podstrek za traženje. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 14 (1976) 1, s. 27—39.

Seznam literature sestavila
Marija Milenković

UDC 343.237+343.9.01

Symbolic Interactionism in Inductology

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana, Yugoslavia

Knowledge about people who, in addition to the offender and the victim, are involved in the victimodynamics or criminogenesis of a criminal act was termed some years ago »inductology«. It showed that the roles and contributions of these people were so important and the entire field so unexplored that it was necessary to shape a new knowledge which would present, besides criminology and victimology, the entire picture of the criminal triad and not only the penal couple.

This paper deals with the importance of symbolic interactionism within the framework of inductological reflections. In triadic situations (inductor-offender-victim) — regardless of the number of persons participating in such situations — different reactions and various forms of »relationalism« develop in which the inductors involved figure frequently as »significant me« for others. That is why they appear in different roles with important contributions and together with the »penal couple« produce various consequences. Their meanings are such that they transmit their own aspirations to

the motivation of other people who finally become, due to their endeavours, either victims of offenders in criminal acts. As a matter of fact, positional triangular relationships produce a complex system of relations in which explanations from the starting points of symbolic interactionism provide an opportunity for a more profound understanding through the recognition that »relationalism« among those involved in a criminal offence is the more complex the more people participate in it. It holds true especially as the dynamic exchange of symbols implies considerable modification of situations which are also often wrongly interpreted.

By means of symbolic interactionism is possible to understand a socialization to deviancy, interpersonal discord, internalization and externalization of excessiveness and to explore »relationalism« in a »criminal triad« for »inductological« use. Symbolic interactionism provides one good possibility for explaining some of the questions from the broad field of inductology.